

GYMNASIEPROBLEM

Av rektor IVAR SEFVE, Göteborg

NÄR Sveriges riksdag för nu snart 12 år sedan beslöt den nuvarande läroverksorganisationen och därvid förkortade undervisningstiden vid våra läroverk med minst ett år, förklarade den, att detta inte fick ha något menligt inflytande på studieresultaten. Kunskapsmättet fick inte därigenom förminskas i någon nämnvärd utsträckning.

Alla, som hade praktisk erfarenhet från undervisningen vid läroverk, insågo ju, att denna förhoppning aldrig skulle kunna realiseraras, särskilt som terminernas effektiva arbetstid dessutom i hög grad förminskades. Lästiden inskränktes mycket mer än tidigare genom det ökade antalet skolskrivningar, och arbetsdagarnas antal minskades genom införandet av de läsfria friluftsdagarna. Den omständigheten, att måndagarna senare blivit läxfria och ej fått kompenseras genom någon ökning av antalet läxor till övriga dagar, har tydligen ej kunnat öka arbetsmöjligheterna. Resultatet har också för många ämnen blivit, att man för närvarande kan konstatera en hopplös motsättning mellan vad man enligt kursplanerna anser sig böra läsa och vad man i verkligheten kan hinna med.

Enligt all erfarenhet är det emellertid mycket olämpligt, att i gällande författning påbjuda något, som ej kan efterlevas. Det skapar olust hos de laglydiga och dålig moral hos de svaga. Antingen måste kurserna minskas eller undervisningen göras mer effektiv. Granskar man de förhållanden, som försämrat arbetsresultaten, finner man, att de, bortsett från det ökade antalet lärjungar, utgöras av dels ändringar i själva organisationen, dels lindringar i lärjungarnas arbete. Lindringarna i lärjungarnas arbetsbörda är det nog ej många, som önska bort. Kropparbetarna ha fått sin arbetstid minskad till 48 timmar i veckan, tjänstemännens kontorsarbete är i regel begränsat till 42 timmar, och alla landets löntagare ha med undantag för några få yrken söndagarna och lördagseftermiddagarna fria. Det vore ju då bra omänskligt

att förmena den växande ungdomen de arbetsfria söndagarna eller öka vardagsarbetet utöver det nuvarande. En gymnasist har i medeltal 40 timmar i skolan och dessutom ett ganska väl tilltaget hemarbete, som nog får skattas till mellan 8 och 10 timmar i veckan. Han behöver också så innerligt väl både friluftsdagarna och ferierna, särskilt som de senare i stor utsträckning måste användas till praktik för det blivande yrket och till arbete med ämnen, som vållat svårigheter under terminen.

De läxfria måndagarna skola vi således be att få ha kvar, likaså terminernas lovdagar. Utan dem skulle nog arbetet många gånger bli för koncentrerat. Enda möjligheten att få överensstämmelse mellan det verkliga arbetsresultatet och undervisningsplanens kurser är därför att i lämplig utsträckning beskära och omarbета de senare. Att överlämna denna uppgift helt åt de olika ämneskonferenserna vore dock oförsiktigt. Om dessa, var och en på sitt håll och efter eget tycke, finge beskära kurserna, vore det slut med läroverkens enhetlighet.

Men, säger man kanske, om kurserna minskas, vad blir det då av studentexamen? Studenterna komma ju i så fall att inte ha läst vad de behöva för att kunna fortsätta sina studier vid universitet och högskolor. Nej, det kan ju hända, men läroverken få numera godtaga de kunskaper och snart även den bedömning, som deras lärjungar få från folkskolan. Universitetet få väl göra på motsvarande sätt. Det lönar sig i varje fall ej att »låtsas» större kunskaper än dem, som studenterna kunna ha. Att öka arbetstiden eller arbetsintensiteten i någon större grad får man nog betrakta som uteslutet. Det enda man kan göra är att genom en mer ändamålsenlig organisation av arbetet återvinna en del av det förlorade.

Under det att 1905 års läroverksstadga syftade till en bred allmänbildning, ville 1927 års organisation redan i skolan förbereda den kommande yrkesutbildningen. Lärjungarna skulle ej bara allmänbildas sig, de skulle också specialisera sig för olika levnadsbanor genom studier inom för dem lämpade ämnesgrupper. I detta syfte skapades det differentierade gymnasiet. För något mer än ett år sedan skrev jag i Sydsvenska Dagbladet ett par artiklar, där jag sökte påvisa en rad svårigheter, som gymnasiedifferentieringen förorsakat. Jag framhöll bl. a. att studentens allmänbildning avsevärt försämrats utan garantier för att bristerna i allmänbildningen kompenseras genom verkligt användbara fackkunskaper,

och uttalade en förhoppning, att de, som hade att göra med undervisningen vid universitetet, ville meddela sina erfarenheter härav.

Ett uttalande har också kommit, nämligen från studentriksdagen i Lund (på hösten 1938), som bl. a. säger: »De stora förhoppningar, som fästs vid det differentierade gymnasiet, ha till betydande del icke infriats. Tvärtom har den nuvarande organisationen medfört betydande nackdelar för de studerande... När den nyexaminerade studenten definitivt skall bestämma levnadsbana, ser han, att hans valmöjligheter äro kraftigt beskurna genom de avgöranden» (i fråga om val av ämnen för det differentierade gymnasiet) »han träffat vid en ålder, då hans livserfarenhet och omdöme icke voro tillräckligt utvecklade.» »Följden blir kanske ett eller flera års komplettering. Detta icke blott fördröjer hans utbildning, utan det verkar även i hög grad deprimerande på en persons studieintresse att arbeta på en examen, som vid detta stadium borde tillhöra det förflutna.»

Särskilt detta senare psykologiska förhållandet är värt allt beaktande. Man skulle även i det sammanhanget kunna framhålla den psykiska påfrestningen på den fyllnadsprövande studentens familj. Det är just ej något uppmuntrande att ha en 20-års pojke med osäkra framtidsutsikter drällande hemma utan något riktigt ordnat arbete. Man bör dock icke lägga hela skulden för fyllnadsprövningseländet på det differentierade gymnasiet. En mycket stor del, kanske den största, därav förorsakas av den skarpa konkurrensen mellan dem, som söka inträde vid vissa fortbildningsanstalter.

Studentriksdagen yrkar på en omläggning av gymnasiorganisationen. »Vi förorda en studentexamen på bredare basis än den nuvarande, med ytterligare ett fast ämne.» »Varje student bör ha minst två språk i sin examen såsom betryggande grund för fortsatta studier samt för tillgodoseende av ett viktigt allmänbildningsintresse.» Studentriksdagen vill dock ej fatta någon bestämd ståndpunkt till frågan, huruvida den nuvarande linjeindelningen bör bibehållas eller om gymnasiets tredelning med inrättandet av en nyspråklig linje skulle bäst motsvara tidens krav.

Av dessa uttalanden får man ett bestämt intryck av å ena sidan starkt missnöje med den nuvarande organisationen, å andra sidan stor ovisshet om vad som bör sättas i dess ställe. Detta är ingenting att förvåna sig över. För att komma till klarhet i det senare avseendet måste man ha en mycket intimare kännedom om gym-

nasiet och dess förhållanden än som kan förutsättas hos studenter. Det förhåller sig nämligen så, att en stor del av det nuvarande gymnasiets olägenheter är en följd av rent tekniska brister i dess konstruktion.

Summan av undervisningstimmarna på det differentierade gymnasiets timplan har gjorts avsevärt större än det antal veckotimmar, som står till förfogande under skolans normala undervisningstid. Det senare är högst 6×7 , d. v. s. 42, den förra växlar på realgymnasiet mellan 44,5 och 49 och på latinggymnasiet mellan 52 och 55, om grekiskan medräknas, och mellan 45 och 48, om detta ämne ej medtages. Följden härav blir, att ett visst antal timmar måste antingen placeras »bredvid» varandra eller förläggas till kvällarna. Den förra anordningen, som ju är att föredraga, kan åstadkommas, om årsklassens val av ämneskombinationer är något så när enhetligt. Ofta kan dock detta ej bli fallet, särskilt inte vid stora läroverk, om ej rektor uppträder som diktator och förmår lärjungar, som önska välja »mindre» kombinationer, att förena sig med sina kamrater i de »större». En sådan press från rektors sida är dock ganska tvivelaktig, då ju lärjungarnas fria val härigenom blir starkt begränsad. Genom en sådan anordning beskäres dessutom möjligheten för eleverna att välja behövliga tilläggsämnen. Följderna visa sig i så fall snart genom en stark ökning av de för lärjungarna ur flera synpunkter dyra fyllnadsprövningarna.

Vill man undvika dessa olägenheter, måste man, såsom skett vid en del läroverk, förlägga de överskjutande timmarna till kvällarna. Detta är emellertid i och för sig mycket olämpligt och vållar stor förtret hos både lärare, lärjungar och föräldrar. Kvällslektionerna hållas ju på tider, då en pojke av naturliga skäl måste vara trött, och kunna ej ge samma resultat som förmiddagstimmarna. De splittra dessutom hemarbetet — i vissa fall i oanad grad. De voro osympatiska redan på den tiden, då vår generation satt på skolbänken, men äro ännu otrevligare i våra dagar, då en stor del av skolungdomen får resa långa vägar för att komma till skolan. För somliga lärjungar kan en kvällslektion betyda en fullständigt förstörd eftermiddag. De måste under hela dagen uppehålla sig på främmande ort och där ha extrautgifter för t. ex. middag och kunna först sent komma till sitt hem. Vad detta skall betyda för arbetsron och arbetsglädjen är lätt att förstå. Den omständigheten, att dessa kvällstimmar »kompenseras» av s. k. håltimmar under den ordinarie arbetstiden, gör inte glädjen större.

Vill man ha kvar det differentierade gymnasiet med dess många valmöjligheter, får man antingen resolut skära ned antalet undervisningstimmar i vissa ämnen eller tillåta en längre gående uppdelning av klasserna. Det senare kostar mer pengar, det förra framtvingar ytterligare nedskärning av kurserna — om man inte vill lägga om det differentierade gymnasiets undervisningsmetoder, vilket kanske dock vore fördelaktigt. Minskar man de olika ämnenas timal, kan man emellertid vinna en hel del. Man kan bl. a. tillmötesgå önskemålen om större allmänbildning och bredare bas för studentexamen genom en ökning antingen av de fasta ämnenas antal, såsom studentriksdagen yrkat, eller av tillvalsmöjligheterna.

Det har från flera håll klagats över den oförmåga de nykläckta studenterna ha i fråga om självständigt arbete. De äro från skolan vana vid att allting stoppas i dem av skickliga och nitiska lärare. Stadgan uppmanar visserligen lärarna att söka utveckla lärjungarnas förmåga av självverksamhet och ålägger dessa till ytterligare visso s. k. enskilt arbete. Kursernas tyngd och den bristande tiden förringa dock i många ämnen uppmaningens värde. Man kan ej heller påstå, att självständigheten genomsyrat ens gymnasiets högsta ring.

De s. k. studentsakkunniga framlade ett förslag om att gymnasisterna skulle under sista terminen sköta sina studier i viss mån på egen hand och eget ansvar. Lärarna skulle visserligen stå till förfogande under lektionstimmarna men skulle ej driva någon vanlig skolundervisning, endast biträda lärjungarna, i den mån dessa så önskade. Eleverna skulle således denna sista termin efter skrivningarnas avslutande idka fria studier och redovisa för dessa i de tentamina, som den muntliga studentexamen skulle bestå av. Mot dessa de studentsakkunnigas förslag invändes bl. a., att det inte går att hux flux kasta in gymnasisterna i fria studier, i all synnerhet ej under pressen av en pågående studentexamen. Sådant måste man fostra dem till.

Det är dock intet, som hindrar, att man gör detta. Och den första allvarliga början härtill skulle just kunna göras i det differentierade gymnasiets första ring. Om den goda, vid upprepade tillfällen framförda tanken på en effektivare gallring av lärjungematerialet vid övergången just till det differentierade gymnasiet realiserar, så skulle man ju vinna dels ett mycket användbart avgångsbetyg för dem, som inte kunde förväntas ha någon större fram-

gång på den lärda banan, dels ett lärjungematerial, som verkligen kunde ha förutsättningar för självständiga studier. Med detta skulle man å det differentierade gymnasiet i åtminstone vissa ämnen kunna lägga skolarbetet så, att det bildade en lämplig övergång till studierna vid universitet och högskolor. Härigenom skulle man också kunna inbespara så pass mycket tid för den egentliga undervisningen, att man kunde få plats för timmarna inom skolans schema men likväl ej behöva för den skull nämnvärt beskära kurserna. Att de måste minskas av andra orsaker är en annan historia.

Under förutsättning att man beskär timplanerna, så att alla rimliga kombinationer få plats på skolans normala schema, kan man således få bort en stor del av det differentierade gymnasiets olägenheter. Man skulle kunna öka ämnenas antal och därigenom få en smidig och användbar organisation. På det nuvarande gymnasiet kan man ej ordna särskild undervisning för enstaka lärjungar, och därför måste lärjungar vid de små läroverken komma överens om något så när enhetliga val av ämnen. Vid de stora läroverken föreligger en annan risk, nämligen att inte alla få plats och att ingen undervisning kan ordnas för de överskjutande eleverna. I förra fallet gäller risken både tillvals- och tilläggsämnen, i det senare i regel blott tilläggsämne. I båda fallen blir emellertid lärjungarnas fria val inskränkt.

Även på ett differentierat gymnasium med reducerat timental måste till följd av statsmakternas vällovlige sparsamhet liknande risker finnas. De skulle dock bli avsevärt mindre, eftersom ett sådant gymnasium måste bli billigare.

Många ha föreslagit, att differentieringen helt slopas och ersättes av en ökad linjeindelning. Man har då tänkt sig, att utom de båda nuvarande, latin- och reallinjen, skulle upprättas en nyspråklig linje. Man skulle visserligen därigenom minska antalet valmöjligheter men även, tänker man sig, tillförsäkra lärjungarna rätten att välja den mest passande linjen och komma ifrån de tråkiga samläsningarna mellan olika klassavdelningar. Detta är dock ingalunda säkert. I smärre städer skulle man ej ha råd att inrätta alla tre linjerna — vid vissa läroverk finns nu blott en linje — och säkerligen skulle man av ekonomiska skäl tvingas att vid både medelstora och större läroverk ha samläsningar.

Att tiden nu är mogen för inrättandet av en nyspråklig linje, tror jag nog de flesta äro överens om. Såsom jag framhöll redan

vid rektorsmötet 1929 liksom i motion till 1934 års riksdag är det meningslöst att tvinga nutidens gymnasister att antingen läsa latin eller reallinjens matematikkurs. Däremot kunna meningarna vara delade om sättet för den nya linjens tillskapande. Skall man helt slänga det differentierade gymnasiet och inrätta tre självständiga linjer? Eller skall man låta det nyspråkliga gymnasiet komma till inom differentieringens ram i överensstämmelse med den förhoppning, som 1927 års riksdag visserligen uttalade men aldrig förverkligade? Det valet blir mycket lätt, om man ämnar bibehålla gymnasieämnenas höga timtal. I så fall väljer man utan tvekan uppdelningen efter tre fasta linjer. Annat blir däremot förhållandet, om man beskär timtalet på ett förnuftigt sätt. Varje lärjunge skulle då kunna läsa ett större antal ämnen. Man skulle därigenom minska olägenheterna av differentieringen och likväl bevara den smidighet och valfrihet, som är det differentierade gymnasiets förtjänst. Linjeindelningen medför å andra sidan en fasthet i konstruktionen, som har sina fördelar i fråga om undervisningens uppläggning. Vid bedömningen härav får man dock inte bortse från att även linjeindelningen måste föra med sig risker för felval, som i regel bli svårare att reparera, och att den fastare konstruktionen ej kan göra sig gällande vid alla läroverk.

En gammal erfaren rektor gav en gång ett råd till sin unge efterträdare att lägga ned mycket arbete på skolans schema. »Kom ihåg», sade han, »att det är ingenting, som kan så skada arbetet vid ett läroverk som ett dåligt schema, och det finns intet, som så bereder arbetsglädje och arbetsro åt både lärare och lärjungar som en väl genomtänkt arbetsordning.» Har man erfarenhet från skolarbetet, inser man, att rådet var mycket gott. Tyvärr ha emellertid de nya stadgorna efter 1928 nästan omöjliggjort en rektors strävan att bygga ett gott schema. Det är många omständigheter, som bidragit härtill. I förbigående bör endast nämnas, att t. ex. sådana bestämmelser som att ett ämne skall ha »2 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka under halva läsåret» eller »3,5 timmar, varav 1 timme laborationer under höstterminen» se helt oskyldiga ut men kunna ställa till mycket obehag vid sådana läroverk, där institutionerna äro i det knappaste laget.

Bland de förhållanden, som ha förstört schemat, intar emellertid det differentierade gymnasiet en hedersplats dels på grund av sina naturliga svårigheter, dels på grund av att bestämmelser från olika tider ha skurit sig med varandra. Det måste bestå av om-

växlande fasta och valfria timmar och vimlar av samläsningar, ibland mellan t. ex. avdelningarna a och b, ibland mellan b och d och ibland mellan b, d, e och f. För att åskådliggöra, hur det kan ställa sig skall jag taga ett exempel. Vid ett läroverk måste lärjungar från icke mindre än 4 avdelningar läsa tillsammans i specialmatematik. De ha således gemensam lärare i specialmatematik men ha 4 olika lärare i allmän matematik. Vid skrivningar i specialmatematik har man att välja mellan att antingen inställa motsvarande undervisning i samtliga 4 avdelningar eller låta en undervisning pågå, som specialmatematikerna ej få vara med om. Båda möjligheterna äro beklagliga.

Svårigheterna ökades i hög grad genom de läxfria måndagarna. Till dessa måste man först och främst söka förlägga så många övningslektioner och laborationer som möjligt. Men institutionernas begränsning och förvandlingen av den ena terminens laborationer till den andra terminens lektioner sätta obevekligt stopp för den möjligheten. Man måste därför taga sin tillflykt till flertimmesämnen men finner snart, att förrådet även på sådana har sin gräns, och att somliga lärare undervisa endast i tvåtimmarsämnen. Resultatet av det hela blir därför, att man till sin fasa finner det omöjligt att helt undvika dessa. Men, gör då detta så mycket? Skall det vara nödvändigt med två läxor i ett två-timmarsämne? Nej — men just på det differentierade gymnasiet med dess många skrivningar kan det genom oberäknliga omständigheter inträffa, att det kan dröja mer än en månad, innan klassen får terminens första läxa.

Såsom jag redan framhållit, finns det ingen anledning i och för sig att önska bort de läxfria måndagarna. De äro säkerligen till stor glädje för den studerande ungdomen. Jag har här blott sökt visa exempel på de förtretligheter, som uppenbara sig i skolarbetet, när stadgan är mindre väl planerad än den borde vara. Jag tar emellertid för givet, att tiden snart är mogen för en revision av läroverken och särskilt då gymnasiet. Jag skulle därför vilja framföra en stilla bön till dem, som makten hava, att se till att den nya stadgan möjliggör en ändamålsenlig arbetsordning och såvitt möjligt ej framtvingar slöseri med tid och arbetskraft. Läroverkens lärjungar böra visserligen lära sig att arbeta ordentligt, men det är myndigheternas plikt att tillse, att skolarbetet organiseras på lämpligt sätt och att ej tekniska brister onödigt förlänga ungdomens arbetstid och förminska dess arbetshåg.